

L'abellera de Montserrat, una espècie postergada

L'abellera catalana o abellera de Montserrat descoberta el 2010 al torrent de Torrella

Aquesta col·laboració vol ser el complement de la publicada en el número 503 (del mes de juliol de 2010) amb el títol de “**L'abellera catalana, una orquídia present a Vacarisses**” i posar sobre la taula, sense pretendre resoldre-la, la qüestió de l'abellera de Montserrat (*Ophrys montserratensis*), espècie descrita per Joan Cadevall l'any 1904. La descripció la va publicar, dins d'un article titulat “Una orquídea nova”, a les pàgines 60-61 del número 4 del “Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural”, en llatí, com era preceptiu: “*Ophrys montserratensis* Cadevall. sp. nov. Foliis oblongis; floribus laxè spicatis, bracteis herbaceis, ovarium superantibus; tepalis exterioribus cruciatio-patentibus, roseis viridi-nervis; interioribus mediocribus, roseis, subglabris; labello basi trilobo, lobis lateralibus triangularibus, revolutis semicirculum basi describentibus, velutinis purpureis, obscuriori apice optuso superficiem labelli non superantibus; lobo medio semielíptico, margine revoluta, purpureo, in medio macula glabra duabus lineis longitudinalibus conectis altera anteriori sinuosa, constituta; in apice viridiflavo, brevi, semicirculari appendice recurvato. Gymnostemio arcuato, brevi et leviter rostrato. Differt a *O. Scolopax* Cav., cui valde similis tepalis 2 interioribus longioribus, duplo latis; labelli lobo medio latiori, breviter appendiculato; lateralibus obtusis, non cornutis, apice obscuriori superficiem labelli non superantibus. Floret Majo. In nemorosis Montserrati P. Adeodatus F. Marcet legit”.

En el llibre de Joan Pujol “La topografia mèdica de Montserrat del Dr. Joaquim Tuixans i Pedragosa” (2012), es comenta aquesta orquídia i s'ofereix un magnífic dibuix de Jordi Vallbona (reproduït en el present article) i també la traducció de la descripció, feta pel Dr. Pere Miret, amb el meu assessorament pel que fa a la terminologia botànica: “*Ophrys montserratensis* Cadevall sp. nov. Fulles oblongues; flors laxament espigades; bràctees herbàcies; ovari súper; tèpals exteriors estesos en creu, rosats, amb nervis verdosos, els interiors de mida mediocre, rosats, quasi gla-

bres; label de base trilobulada, amb els lòbuls laterals triangulars, que formen una base semicircular revoluda, vellutats, de color de porpra fosc, amb l'àpex obtús que no sobresurt de la superfície del label, i amb el lòbul mitjà semiel·líptic, de marge revolud, purpuri, amb una màcula glabra al mig constituïda per dues àrees longitudinals connectades que presenten anteriorment una sinuositat; a l'àpex hi ha un curt apèndix semicircular, d'un verd groguenc; el ginostem és arquejat, curt i lleugerament rostrat. Es diferencia d'*O. scolopax* Cav., al qual s'assembla molt, pels tèpals interiors més llargs i el doble d'amples, pel lòbul mitjà del label més ample i breument apendiculat, i pels laterals obtusos, no cornuts i d'àpex fosc que no sobresurt de la superfície del label. Floreix al maig. Recollida en llocs boscosos del Montserrat per Adeodat F. Marcet”.

UNA ORQUÍDEA NOVA

per el

DR. D. JOAN CADEVALL

En l'excursió que 'l dia 6 de Maig de 1903 efectuarem ab el senyor Ferrer á Montserrat, el R. P. Adeodat Francisco Marcet, que ab ver entussiasme estudia la Flora d' aquella incomparable montanya, me presentá una Orquídea que de prompte y no sens algùn dupte referi al *Ophrys scolopax* Cav.; mes estudiada després aquella planta ab la deguda detenció, puguí apreciarli diferencias, á mon entendre bastants, pera considerarla com especie nova. D' ella y d' alguna altre planta 'n donguí compte á la Royal Academia de Ciencias y Arts de Barcelona, en una nota que fou oportunament llegida y que per excés de material no s' ha publicat encare. Y com que 'l diferir per més temps sa publicació podria redundar en perjudici de la corresponent prioritat, me decideixo á remetre á l' Institució la descripció d' aquesta orquídea (sentint no poguer incloure 'l dibuix per no habermen quedat copia), per si creu d' interés donarla á conèixer als seus lectors.

Ophrys montserratensis Cad. sp. nov.

Foliis oblongis; floribus laxè spicatis, bracteis herbaceis, ovarium superantibus; tepalis exterioribus cruciatio-patentibus, roseis viridi-nervosis; interioribus *mediocribus*, roseis

subglabris; labello basi trilobo, lobis lateralibus triangularibus, revolutis, *semicirculum basi describentibus*, velutinis purpureis, *obscuriori apice obtuso superficiem labelli non superantibus*; lobo medio *semieliptico*, margine revoluto, purpureo velutino, in medio macula glabra *duabus lineis longitudinalibus connectis altera anteriori sinuosa, constituta*; in apice, viridi-flavo, brevi, semicirculari appendice recurvato. Gymnostemio arcuato, *brevi et leviter rostrato*.

Differt a *O. scolopax* Cav., cui valde similis, tepalis 2 interioribus longioribus, duplo latis; labelli lobo medio latiori, breviter appendiculato; lateralibus obtusis, non cornutis, apice obscuriori superficiem labelli non superantibus.

Floret Majo.

In nemorosis Montserratii P. Adeodatus F. Marcet legit.

Tarrassa, 15 d' Abril de 1904.

Descripció original
d'*Ophrys montserratensis*.

En el comentari previ a la descripció, el Dr. Cadevall diu: “En l'excursió que'l dia 6 de Maig de 1903 efectuarem ab el senyor Ferrer á Montserrat, el R. P. Adeodat Francisco Marcet, que ab ver entussiasme estudia la flora d'aquella incomparable montanya, me presentá una orquídea que de prompte y no sens algùn dupte referi al *Ophrys scolopax* Cav.; mes estudiada després aquella planta ab la deguda detenció, puguí apreciarli diferencias, á mon entendre bastants, pera considerarla com especie nova”. Cal subratllar que en l'Herbari Cadevall, conservat a l'Institut Botànic de Barcelona, no hi ha cap *Ophrys montserratensis* (els plec corresponents al gènere *Ophrys* van del número BC 823365 al BC 823382), com he pogut comprovar personalment. Adeodat Marcet va mostrar a Joan Cadevall l'orquídia que havia recollit uns pocs dies abans a Santa Cecília, però no li va cedir el plec, sinó que el va conservar en el seu herbari. A la pàgina 143 del tercer volum de la “Flora de Montserrat” (1993), de Josep Nuet i Josep M. Pana-

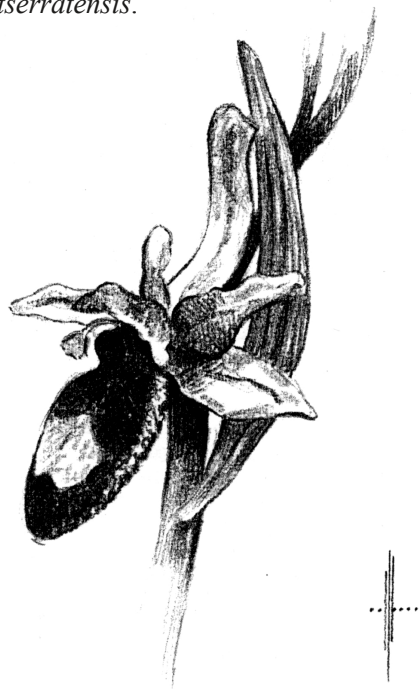

COL·LABORACIONS

reda, s'indica que “en l'herbari Marcet hi ha el plec que conté el tipus d'aquest tàxon (36/1515)”. La frase següent és poc entenedora: “Tanmateix, no es tracta de cap tàxon nou, sinó d'una espècie coneguda”. Cal suposar que volien referir-se a *Ophrys catalaunica*, perquè en la frase següent diuen que “l'especialista J. E. Arnold (1981: 35) creu que deu tractar-se d'*Ophrys catalaunica*”. Ara bé, és tot al contrari, perquè l'orquidòloga austríaca Edeltraud Danesch i el seu marit Othmar Danesch van descriure *Ophrys catalaunica* l'any 1972, quan ja havien passat 68 anys des que Cadevall va fer la descripció d'*Ophrys montserratensis*.

En el citat article de Josep Enric Arnold, publicat el 1981 al volum 12 de la revista “*Collectanea botanica*”, amb el títol de “*Notas para una revisión del género Ophrys (orchidaceae) en Cataluña*”, a la pàgina 35 es diu que “*Marcet (1904) incluye la descripción de O. montserratensis como nueva especie*”, en un article d'Adeodat Marcet (article inexistent a les pàgines 53-56 del número 4 del “Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural”). Endemés, no es menciona la descripció original de Cadevall, ni tan sols és indicada la referència bibliogràfica de l'article on apareix (article que tampoc és consignat en la “Flora de Montserrat” de Josep Nuet i Josep M. Panareda). Sí que comenta l'orquidòleg manresà que “*en el herbario del padre Marcet (en el Monestir de Montserrat) hay un pliego de este taxon (Sta. Cecilia, 24-IV-1903) conteniendo una planta que parece un O. catalaunica*”. La data de la recol·lecció s'adiu amb el comentari que fa Cadevall, d'haver-li mostrat la planta, poc després, el 6 de maig, el pare Adeodat Marcet. Cal considerar, doncs, aquest plec com el tipus d'*Ophrys montserratensis*.

Com que hi ha una descripció vàlidament publicada i es coneix, en principi, el tipus de l'espècie donada com a nova, segons el “Codi internacional de nomenclatura botànica”, si es considera aquesta orquídia com a espècie autònoma, el nom vàlid és *Ophrys montserratensis* Cadevall. Aquesta consideració és important de cara a un hipotètic replantejament del rang taxonòmic de la planta, tornant-li la categoria d'espècie, si estudis futurs així ho aconsellessin. I també és important perquè, en llenguatge popular, en el cas de restablir-se la categoria específica, seria més adequat el nom d'abellera de Montserrat que el d'abellera catalana, nom aquest que a hores d'ara és el que preval.

Dibuix de l'abellera catalana o abellera de Montserrat fet per Jordi Vallbona Sadurní

COL·LABORACIONS

Incomprensiblement, el mateix Cadevall, tirant-se pedres a la pròpia teulada, va postergar l'espècie. Així, a la "Flora de Catalunya", volum 5, pàgina 337 (aquest volum va aparèixer el 1933, però Cadevall, finat el 1921, ja l'havia deixat escrit), supedita *Ophrys montserratensis* com a raça (que equivaldria a subespècie o varietat) d'*Ophrys scolopax*, supeditació incorrecta, com es pot comprovar només llegint la descripció o mirant el dibuix d'aquesta orquídia a la referida pàgina 337 del volum cinquè de la "Flora de Catalunya" (i no diguem consultant una guia d'orquídies o visualitzant fotografies per internet).

Lamentablement oblidada la descripció en un fascicle o quadernet recòndit del butlletí que publicava la Institució Catalana d'Història Natural (difícilíssim de trobar passats alguns anys des de la seva aparició, per bé que ara és a l'abast de tothom a internet), va passar desapercebuda pels orquidòlegs austríacs que van descriure *Ophrys catalaunica* (penso que van actuar de bona fe i que desconeixien l'existència d'*Ophrys montserratensis*).

Desconeixedor també de l'existència d'*Ophrys montserratensis*, l'orquidòleg francès Romieg Soca, l'any 2001, considerant l'afinitat d'*Ophrys catalaunica* amb *Ophrys bertolonii*, la va fer subespècie d'aquesta orquídia. Però el més curiós del cas, és que els botànics catalans Oriol de Bolòs i Josep Vigo, veient igualment aquesta relació, van fer aquell mateix any, però amb posterioritat d'uns pocs mesos (i per tant va quedar com a supèrflua), la mateixa combinació nova en el volum 4 de la "Flora dels Països Catalans", pàgina 666, sense mencionar per a res *Ophrys montserratensis*.

No va ser fins a l'any 2005 que els monògrafs del gènere *Ophrys* de la "Flora iberica" (volum 21), Juan José Aldasoro i Llorenç Sáez, acceptant com a posició taxonòmica més adient per a aquesta orquídia la de subespècie d'*Ophrys bertolonii*, consignen com a sinònim (a la pàgina 256) *Ophrys montserratensis*. Atès que havien considerat amb la categoria de subespècie aquest taxó, no tingueren més remei que acceptar com a prioritària la combinació *Ophrys bertolonii* subsp. *catalaunica*. Tanmateix, van rescatar de l'oblit *Ophrys montserratensis*, cosa que és d'agrair.

Àngel Manuel Hernández Cardona

